

Nr 182

Av fröken **Bergegren m. fl.**, om en översyn av bestämmelserna angående barnavårdsman.

(Lika lydande med motion nr 163 i Första kammaren)

Genom lagen om barn utom äktenskap den 14 juni 1917 infördes barnavårdsmannainstitutionen i Sverige. Enligt denna skulle obligatoriskt förordnas barnavårdsman för varje utom äktenskap fött barn. I föräldrabalken kap. 8 § 1 finnes bestämmelser om att barnavårdsnämnd i vissa fall skall förordna barnavårdsman även för barn i äktenskap.

Frågan om bibehållande av det obligatoriska barnavårdsmannaförordnandet för barn utom äktenskap har vid flera tillfällen aktualiserats i riksdagen bl. a. av fru Boman och fru Kristensson samt fröken Wetterström. Vid behandlingen i första lagutskottet uttalades förståelse för behovet av en omprövning, men motionerna ledde icke till någon riksdagens åtgärd med hänsyn till att frågan var föremål för utredning inom familjebereidningen och att resultatet därav borde avvaktas.

Vid 1969 års riksdag väcktes frågan ånyo av fru Hörnlund och fru Håvik i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 124 om arvsrätt för barn utom äktenskap m. m. I motionen yrkades att riksdagen måtte besluta dels att barnavårdsmannainstitutionen skulle upphöra, dels att de uppgifter i faderskaps- och underhållsfrågor, som åvilar barnavårdsman, skulle överföras på barnavårdsnämnd, dels att vederbörande utskott skulle utarbeta förslag till erforderlig lagtext. Första lagutskottet föreslog i sitt utlåtande nr 52 att motionen inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Vid utlåtandet fanns fogad en reservation i vilken yrkades bifall till motionen.

Vid behandlingen i kamrarna följde första kammaren utskottets förslag, medan andra kammaren biföll reservationen. Då sammanjämkning inte var möjlig föll frågan.

Det kan inte utan vidare anses klart att de motiv som föranledde riksdagens beslut år 1917 är lika giltiga i dag. Huvudmotiven vid lagens tillkomst var dels att tillförsäkra det utomäktenskapliga barnet rättsligt skydd och stöd vid fastställande av faderskap och underhållsbidrag samt för dess vård och uppfostran, dels att erbjuda den ensamma — ofta fattiga och övergivna unga modern — stöd och hjälp i hennes bekymmersamma uppgift att ensam svara för barnets uppehälle, vård och uppfostran.

Nu, 50 år senare, kan man ställa frågan, för det första om det utom-äktenskapliga barnets behov av samhällets medverkan för tillvaratagande av dess rätt är lika uttalat som vid lagens tillkomst, för det andra om den ensamma modern i dagens samhälle är så värnlös att hon alltjämt som regel har behov av att vid sin sida ha en barnavårdsman, sedan frågorna om faderskap och underhåll blivit utredda, och för det tredje om det finns bärande skäl för att bibehålla det obligatoriska barnavårdsmannaskapet eller om man bör låta den ogifta modern själv bestämma huruvida hon vill ha barnavårdsman för sitt barn eller inte.

I s. k. fullständiga familjer är det två vuxna personer som gemensamt har att ansvara för familjens ekonomi, hemmets skötsel samt barnens vård och uppfostran. Dör den ene av föräldrarna eller upplöses äktenskapet genom skilsmässa, uppstår självfallet svåra problem för den ensamblivne vårdnadshavaren genom det ökade ansvaret, den större arbetsbördan och svårigheten att kombinera vårdnadsuppgiften och skötseln av hemmet med förvärvsarbete. Samma förhållande gäller givetvis den ensamma ogifta modern, som dessutom ofta är ung och oerfaren.

I en sådan situation kan behovet av hjälp och service från samhällets sida i den form barnavårdsmannaskapet fungerar kännas mycket starkt. Därom vittnar bl. a. att ett stort antal ensamma föräldrar till barn i äktenskap sökt och fått det bistånd ett erbjudet barnavårdsmannaförordnande innebär. Enligt statistisk årsbok för 1969 utgjorde av det sammanlagda antalet barnavårdsmannaförordnanden i landet (147 699 st.) inte mindre än 39 609 förordnanden för barn i äktenskap. Det föreligger dock här den skillnaden mellan barn i äktenskap och barn utom äktenskap att medan i det förra fallet förordnande av barnavårdsman så gott som undantagslöst sker på vederbörande vårdnadshavares egen begäran så sker det obligatoriskt för utom-äktenskapliga barn. Det här anförda skulle kunna anföras som skäl såväl för som mot ett bibehållande av obligatoriet. Och det borde i varje fall prövas om inte den service samhället önskar bjuda den ensamme vårdnadshavaren skulle kunna ges i andra former.

Det skulle också inte utan skäl kunna anföras att den ogifta modern ändock alltjämt i mycket stor utsträckning måste hänföras till kategorin övergivna mödrar och att de på grund av ungdom, oerfarenhet och isolering ofta är försatta i en brydsam situation, som gör behovet av samhällets stöd och service kännbart. Detta skulle då kunna åberopas som ett skäl för det obligatoriska barnavårdsmannaskapets bibehållande, eftersom det i flertalet fall varit och är till nytta och hjälp.

Häremot kan dock invändas att i vår tid också den ogifta modern lever på en helt annan standard än vid lagens tillkomst och att hon har större möjligheter att själv klara upp sina förhållanden. Med den större variation som i dag föreligger i fråga om social ställning och ekonomiska möjligheter för de ogifta mödrarna och med de många olika samlevnadsmonster som

förekommer i dagens samhälle måste man anse att ett växande antal ensamma mödrar på egen hand väl är i stånd att klara såväl vård- som försörjningsproblemen för sig och barnet. För dessa kan förklarligt nog det obligatoriska barnavårdsmannaskapet upplevas såsom ett utslag av samhällets förmynderi, som riktar sig mot dem speciellt i deras egenskap av *ogifta* mödrar. Det torde därför vara motiverat att undersöka, om inte samhällets service till dem borde inskränkas till biträde vid fastställande av faderskap och underhållsbidrag, även om det bör beaktas att den vid flera tillfällen av riksdagen beslutade uppräknigen av fastställda underhållsbidrag kan komma att ställa krav på en fortlöpande bevakning av barnets rätt i detta hänseende.

Trots den stigande välfärden och trots en ny, av moralism mindre präglad syn på den ogifta modern förhåller det sig dock så att många ogifta mödrar fortfarande är och kommer att vara i behov av den personliga kontakt och det stöd en barnavårdsman kan ge i en brydsam situation. Gör man institutet till en frivillig angelägenhet, kan resultatet bli — förutom risken att frivilligheten kan minska kommunernas ambitioner att fullgöra sin uppsökande och övervakande verksamhet på barnavårdens område — att en del av dessa mödrar — och kanske den större delen — kommer att söka och ta emot den service som erbjuds dem, medan andra — och kanske de som bäst skulle behöva stöd — skulle ställa sig avvisande.

Eftersom barnavårdsmannaskapet kanske framför allt tar sikte på barnets rätt, får det förutsättas att det i sista hand måste finnas någon form av tvång för att i grava fall även mot en vårdnadshavares önskan ingripa med rådgivning och andra åtgärder. Om det obligatoriska barnavårdsmannaskapet kan kännas diskriminerande för den ekonomiskt väl ställda och väletablerade modern, kan man kanske ifrågasätta om inte, därest frivilligheten blir regel, en liten grupp som påtvingas någon form av hjälp kan uppleva detta ännu mer personligt stötande.

Familjeberedningen har i sitt betänkande (SOU 1967: 8) i en promemoria redovisat en undersökning beträffande barnavårdsmannaskap. Däri redovisas bl. a. en enkät som gjordes i ett antal utvalda kommuner rörande deras synpunkter på barnavårdsmannaskapet och dess funktion. Av intresse att notera är att av de tillfrågade kommunerna det övervägande antalet syntes vara för ett bibehållande av det obligatoriska barnavårdsmannaskapet. Däremot fanns det skiftande synpunkter på möjligheterna att nå ett smidigare förfarande såsom t. ex. genom avskrivning av barnavårdsmannaförordnanden etc. Speciellt var man kritisk mot den stelbenthet som uppstår genom att barnavårdsmannaförordnandet är personligt. Familjeberedningen ansåg detta vara en viktig synpunkt och föreslog att man på barnavårdsnämnderna skulle överföra ansvaret för de uppgifter som nu åvilar barnavårdsmannen, så att man därigenom skulle få större möjlighet att på ett smidigt sätt tilldela lämplig tjänsteman uppdraget att fullgöra dessa uppgifter. Något förslag

till lagtext förelåg inte, utan familjeberedningen ansåg att uttalandet skulle tjäna som underlag för fortsatt behandling och utarbetande av lagtext.

I diskussionen, om det obligatoriska barnavårdsmannaskapet är berättigat eller ej, har även påpekats att speciellt vissa större kommuner brottas med svåra administrativa problem på detta område och att detta anses ha lett till att den personliga kontakt mellan barnavårdsman och vårdnadshavare som lagen avser inte kunnat uppnås. Om så skulle vara fallet, kan detta emellertid inte få vara avgörande för frågan om obligatoriets avskaffande eller bibehållande. Skulle en utredning ge vid handen, att obligatoriet har så många fördelar att det trots allt bör behållas, måste det ankomma på vederbörande kommuner att så organisera sin verksamhet att lagens anda uppfylles.

De ogifta mödrarna torde uppleva det obligatoriska barnavårdsmannaskapet mycket olika. Det har omvitnats att många varit tacksamma för det stöd samhället erbjuder, andra har varit mera negativa och ibland helt avogt inställda. Till en del beror detta naturligtvis på med vilken takt och skicklighet vederbörande barnavårdsman fullgör sin uppgift, men i många fall bottnar en avvisande inställning från moderns sida i okunnighet samt en, i en svår situation fullt förståelig, överkänslighet. Mycket ofta förbyts emellertid efter hand den fientliga eller negativa inställningen i samarbetsvilja och uppskattning av samhällets omsorg. I vilken grad och i vilka proportioner dessa upplevelser av barnavårdsmannaskapet förekommer bland dem som blir föremål härför finns det väl ingen redovisning av. Inte kan heller hittills gjord utredning ge full klarhet i de konsekvenser ett eventuellt slopande av det obligatoriska barnavårdsmannaskapet skulle få för en inte obetydlig grupp mödrar. Lika litet föreligger någon redovisning av på vad sätt barnavårdsnämnderna i stället på ett bättre sätt skulle kunna fullgöra de funktioner som nu utövas av barnavårdsmännen.

Det skulle också vara av värde att undersöka vilka möjligheter som redan nu står till buds att genom kungörelser samt utfärdande av råd och anvisningar komma till rätta med icke önskvärda konsekvenser av obligatoriet och undvika onödig stelhet i lagens tillämpning. Likaså borde övervägas om en partiell ändring av nuvarande lagbestämmelser vore möjlig i syfte att eliminera vissa olägenheter utan att systemets fördelar äventyras.

Många andra synpunkter på frågan skulle kunna anföras, men av det anförda torde framgå att frågan om barnavårdsmannainstitutionens betydelse och funktion är ytterst komplicerad och att en allsidig utredning därför kan vara behövlig. Också med hänsyn till att det är fråga om en nu femtio-årig lag kan det finnas skäl för en grundlig översyn av lagbestämmelserna på detta område. Vi vill därför föreslå att en allsidig och förutsättningslös utredning rörande barnavårdsmannainstitutionen nu göres, varvid det bör kunna överlåtas till Kungl. Maj:t att bedöma huruvida en sådan utredning skall göras separat eller om det kan uppdras åt någon redan arbetande ut-

redning att företa densamma. Med hänsyn till önskvärdheten av att frågan blir snabbt utredd och att ändringsförslag kommer fram inom rimlig tid är vi dock böjda för att förorda att den blir föremål för behandling i en separat utredning.

Med stöd av det i motionen anförda får vi sålunda hemställa,
att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa
om en skyndsam, allsidig och förutsättningslös översyn av
barnavårdsinstitutionen.

Stockholm i januari 1970

<i>Astrid Bergegren (s)</i>	<i>Viola Sandell (s)</i>	<i>Ruth Anderson (s)</i>
<i>Gudrun Sundström (s)</i>	<i>Evert Svensson (s)</i> i Kungälv	<i>Torsten Fredriksson (s)</i>
<i>Anna-Greta Skantz (s)</i>	<i>Mary Holmqvist (s)</i>	<i>Nancy Eriksson (s)</i> i Stockholm
